

Den augsburgske bekjennelse i 1530 og i 2022

Historisk bakgrunn

Den verdenshistoriske betydningen av den tyske riksdagen i Augsburg i 1530 ligger i at den gav de evangelisk-lutherske kirkene det som skulle bli deres samlende bekjennelsesskrift: Den augsburgske bekjennelsen eller Confessio Augustana (CA), eller Augustana, som vi sier. Bak bekjennelsesskriftet stod i første rekke kurfyrst Johann av Sachsen og hans rådgivere, og da særlig en glitrende intellektuell og samvittighetsfull universitetslærer fra Wittenberg, den trettitreårige Philipp Melanchthon (1497-1560).

Da de lutherske stender la fram sin bekjennelse på riksdagen, mente de å gi uttrykk for hele kristenhetens tro og lære. Og i de avsnitt som binder sammen første og andre hoveddel, hevder CA at ingenting i art. 1-21 avviker fra Skriften eller fra den katolske kirkes tro og lære. Det svarer til to viktige prinsipp for Martin Luther (1483-1546) og Philipp Melanchthon: Skriften er den avgjørende lærenorm. Og ingen må innføre noen ny og ukjent lære i kirken. Luther og Melanchthon ville reformere læren ved å bekjenne evangeliet slik Bibelen forkynner det, og slik det læremessig er framstilt især hos Paulus. Og de var visse på at de dermed også gav uttrykk for alle kristnes tro gjennom tidene.

Vi husker at reformasjonen begynte i Martin Luthers hjerte da rettferdiggjørelsen ved troen gikk opp for han. Vi vet hvilke anfektelser Luther som munk kom inn i da han forstod at han var ute av stand til å elske Gud. Først måtte han bli from, så kunne han få Guds nåde, trodde han. Men den vegen fant han stengt. Luther fant at romerkirkens teologi var betinget av Aristoteles' etikk: Ved å gjøre det rette blir en rettferdig. Men dermed er alt snudd på hodet. For det er bare den rettferdiggjorte som kan elske Gud. Det er bare den rettferdiggjorte som kan gjøre det rette. Uten nåden er mennesket fiendtlig og ulydig mot Guds lov. Etter Luthers eget vitnemål (fortalen til Opera latina, 1545) var det erkjennelsen av at Gud rettferdiggjør den som tror, som åpnet opp en ny forståelse av Skriften.

Luthers radikale menneskesyn og like radikale lære om trosrettferdigheten svarer til hans syn på loven og evangeliet som prinsipielt forskjellige Guds ord. Loven skaper den krisen som evangeliet løser. Læren om rettferdiggjørelsen av nåde for Kristi skyld ved troen utgjør et karakteristisk nav i Luthers teologi.

Reformasjonen i Sachsen hadde vært et oppgjør med en utvendiggjøring av kristendommen uten dermed å bryte med alle tradisjoner som var kommet inn i historiens løp.

Skikker som i seg selv stred mot Skriften, måtte avvises. Men mange skikker *kunne* beholdes når de bare ikke ble absoluttert som om de var gode gjerninger i seg selv og nødvendige til salighet. Om skikkene også *skulle* beholdes, var et spørsmål om det tjente evangeliets fremme. Dette blir det redegjort for i CA 15 og 26.

Fra reformasjonens begynnelse og fram til rundt 1525 konsentrerer Luther seg sterkt om oppgjøret med pavekirken og romersk-katolsk teologi. Men midt på 1520-tallet skjer en frontveksling. Luther avgrenser seg mot retninger på reformasjonens venstre fløy, som det er blitt kalt. Skillet kom til uttrykk i synet på ordet og sakramentene. Mens Luther lærte at Den Hellige Ånd kommer ved ordet og sakramentene og skaper åndelig liv ved ordet og sakramentene, ville spiritualister, som mente at en kunne få Ånden uavhengig av ordet, og gjendøpere, som ikke godtok barnedåpen, redusere dåp og nattverd til vitnesbyrd om troen. Siste halvdel av 1520-tallet ble sterkt preget av striden med gjendøpere og zwinglianere. Zwingli nektet at Kristus er legemlig tilstede i brød og vin. Luther mente at Zwingli ikke visste noe om den svake og anfektede tro.

Den keiserlige utskrivningen eller innkallingen til riksdag i Augsburg uttrykte i milde ordelag en intensjon om å komme fram til enighet om hva kristendom er. Alle skal kunne forklare seg. På bakgrunn av rådføring mellom keiseren og riksstendene var det meningen å treffe en avgjørelse i religionsspørsmålet med henblikk på å gjenvinne og bevare kirkelig enhet. De protestantiske stender (dvs. protestantiske fyrster og byrepublikker i riket) blir innbudt på lik linje med de andre til åpne drøftinger i gjensidig kjærlighet. En kan neppe overvurdere den optimisme slike toner var egnet til å framkalle hos de stender som i prinsippet hadde vært i romerkirkens bann og truet av rikets akt (fredløshet) ettersom de var tilhengere av Luther.¹ Luthers gamle motstander Johann Eck (1486-1543) hadde imidlertid samlet noen hundre

¹ Riksdagsinnkallingen bærer storkansler Gattinaras fleksible preg. Mercurino Gattinara (1465-1530) hadde stor innflytelse i den unge keiserens første regjeringstid. Men undervegs til riksdagen i 1530 døde han, nær 65 år gammel, ti dager før keiser Karl 5. holdt inntog i Augsburg. Og da fikk de romersk-katolske hardlinerne større spillerom. For lutheranerne blir det om å gjøre så å si å holde keiseren fast på det han der hadde sagt i innkallingen til riksdagen om å prøve de ulike oppfatningene og komme til enighet om det rette.

I virkeligheten var konflikten nokså fastlåst. Skulle keiseren samle riket finansielt og militært til forsvar mot tyrkisk ekspansjon, så han seg nødt til å vise en viss imøtekommenhet overfor de tyske protestantene. Også keiseren så et behov for kirkelige reformer. Han delte det utbredte ønsket om et konsil som kunne ta fatt på den oppgaven. Han ønsket reformer av praksis, men han ville ikke ha reformer av læren. I en tale til sitt statsråd i Madrid høsten 1528, han var jo konge av Spania, sa han at han ville avtale innkalling av et konsil med paven, et konsil som p. d. e. s. skulle utrydde lutherdommen og p. d. a. s. vedta reformer i kirken. Han bodde deretter i lengre tid i samme palass som pave Clemens 7. i Bologna, men med konsilplanen kom han ingen veg. Riksdagen ble en slags erstatning.

Karl 5. (1500-1558) var en religiøs mann som ikke hadde til hensikt å gå på kompromiss med sin lojalitet mot den romersk-katolske kirke. Han stilte seg ganske fremmed overfor Luther som satte Bibelen opp mot pavekirken. For Karl 5. var dette næmest en utenkelig motsetning. Kirkelige reformer måtte skje i kirkerettslig ordnede former. Og ettersom pave Clemens 7. var ganske uvillig til å innkalle til konsil, var ikke handlingsrommet stort. Protestantene hadde brutt ut av det store vesteuropeiske kirkefellesskapet, og keiseren ønsket å få dem tilbake.

gjengivelser av utsagn fra reformatorenes skrifter og prøvd å klistre dem til gamle læreavvik og slått lutheranerne i hartkorn med zwinglianerne osv.. Da keiseren, som ikke ville vite av noen endring av kirkens lære, kom til Augsburg med blant annet pavens legat i sitt følge, var situasjonen ganske spent.

Confessio Augustana

Når de lutherske stender i CA presenterer hva de står for læremessig og i kirkelig praksis, opererer de med tre sett begrunnelser. Det avgjørende er å forankre lære og praksis i Skriften. Det er også viktig å kunne påvise at skrifttolkningen har støtte i tradisjonen fra oldkirken av. Og lutheranerne legger vel å merke til grunn at *Skriften* skiller mellom gyldig og ugyldig tradisjon. For det tredje forsvarer også de lutherske seg i CA ofte med henvisninger til kirkeretten.

I første del av bekjennelsen (art. 1-21) vil de lutherske dokumentere at deres lære samsvarer med Skriften og kirkens gamle tro.² Og i andre del (art. 22-28) vender de anklagen om egenrådighet mot motparten og forsvarer de ordningsmessige endringene nettopp som reformer, som tilbakevenden til lydighet mot Guds bud og ordning og også til den gamle kirkes praksis. Og de lutherske var slett ikke alene om kritikk av misbruk i kirken.

Todelingen av Augustana passet sammen med Melanchthons dobbelte strategi: Å bekjenne troen og å søke forlik med den romersk-katolske motparten. Han kunne disponere stoffet slik at kritikken av papistene i størst mulig grad kom i artiklene om "visse misbruk", og ikke i læreartiklene. I en avsluttende kommentar til læreartiklene, bekjennelsens første hoveddel, sier CA at her er læren i framstilt nærmest i en sum: "Dette er omtrent summen av vår lære." CA hevder at ikke noe av dette er i strid med Skriften, med den allmenne kristne kirke eller med den romerske kirke slik den er kjent fra de gamle forfattere (ex scriptoribus). Det er derfor urimelig å kalle de lutherske for vranglærere. Hele uenigheten gjelder noen misbruk som har trengt seg inn uten sikker autoritet. Ettersom reformene i høy grad framstår som nødvendige konsekvenser av læren, etterlater overgangsavsnittene mellom art. 21 og art. 22 et *forklaringsproblem*. Men så er også "misbruk" for Melanchthon ikke avgrenset til skikker, men omfatter også og framfor alt *forvrengninger av læren*. Men når Melanchthon behandler nødvendige reformer som oppgjør med misbruk, men samtidig *subsidiært* antyder at de kan

² Melanchthon skriver ca. 12. august 1530: De lutherske har ikke vendt seg bort fra rikets og kristenhetens enhet, for de har holdt fast ved alle kirkens trosartikler.

betraktes som skikker som ikke trenger å være ensartede, ser jeg på dette som en inkonsekvens som springer ut av hans ønske om forlik med den romersk-katolske motparten.

Under de forhandlingene som ble ført mellom de lutherske og de romersk-katolske i Augsburg i august 1530, var det nok drøftinger om synd og nåde, om boten og mer, men det som det hele strandet på slik at det ble brudd i forhandlingene, var uenigheten når en kom til reformartiklene, særlig om nattverdutdeling (CA 22), presters ekteskap (CA 23) og messeforståelsen (CA 24). Men brudd ble det nettopp fordi det handlet om lære og samvittighetsforpliktelse. I tillegg til det som er å si ut fra Skriftens lære om nattverden, om offer og forsoning og om ekteskapet, kan vi også peke på at lutheranernes oppgjør med unndragelsen av kalken fra lekfolket, med offermessen og med sølibatskravet har det til felles at det rokker ved de romersk-katolskes forestilling om et prinsipielt skille mellom prester og lekfolk, en geistlig og en verdslig stand i kirken.

De tre første artiklene

Med CA 1 bekjenner de lutherske menigheter seg til den felleskirkelige treenighetslæren. De fordømmer fornektelse av treenighetslæren og av læren om Jesus Kristus som sann Gud og sant menneske. Blant andre nevner artikkelen arianere og muhammedanere. Arianismen har en videreføring i Vaktårnselskapets lære. Men for oss kommer det kanskje noe overraskende at CA så å si bryter av oppreknningen av kristologiske avvik i oldkirkens dager og nevner muhammedanerne. Historisk og fenomenologisk har islam lånt fra jødedom og kristendom, men det er en ikke-kristen religion som avviser treenighetslæren og Kristi guddom. Det tyrkiske presset fra sørøst hadde allerede gjort mange kristne til undersåtter under en islamsk hersker, og det var viktig å advare mot å bli forført av fremmed fromhet. For reformatorene representerer den fremmede religionen en demonisk makt.

Arvesyndsartikkelen (art. 2) fordømmer pelagianerne. På 400-tallet hevdet Pelagius at alle mennesker er utrustet med fri vilje til å velge mellom godt og ondt. Pelagianske tanker fikk innpass blant folk og har, tror jeg, mer eller mindre hatt det til denne dag. For hvor ofte hører vi ikke påstått at mennesket har fri vilje? Den pelagianske striden begynte som en strid om hva Adams fall innebærer. Bølgene gikk høgt. „Jeg ber dere om å roe dere litt!“ måtte Augustin si under en preken der han argumenterte ut fra Jesu samtale med Nikodemus (Joh. 3) for at dåpen er nødvendig også for spedbarn, og ut fra Rom. 5,12 for at Adams synd gjennom den naturlige forplantning er formidlet til alle senere generasjoner. En stor afrikansk synode i 418 fordømte Pelagius' lære og hevdet mot den at døden kom inn på grunn av synden, at barna må døpes på

grunn av Adams fall, og at vi daglig trenger Guds nåde for å få syndsforlatelse og å kunne unngå å synde.

Enkelt må det kunne sies at Pelagius i sin iver for moralsk fornyelse forvekslet en ytre rettferdighet med den åndelige rettferdighet (sml. Apol. 18). CA 18 utdyper art. 2. CA 18 handler om menneskets vilje og skiller mellom ytre rettferdighet, som fornuften kan frambringe, og den indre, åndelige rettferdigheten, som Den Hellige Ånd virker gjennom ordet i hjertene.

Etter å ha identifisert synden som vårt grunnproblem fra menneskeslektens begynnelse og enkeltmenneskes første øyeblikk i mors liv, kommer bekjennelsen i art. 3 til Kristus som vår forsoner og forløser.

CA 4-6

Menneskesynet og rettferdiggjørelseslæren henger nøye sammen. Etter CA 1-3 følger med CA 4-6 en gruppe artikler som handler om rettferdiggjørelsen ved troen, Helligåndens trosskapende gjerning ved ordet og sakramentene og de gode gjerninger som springer ut av den rettferdiggjørende troen. Dette er kjernestoff i CA, som tydelig profilerer evangelisk-luthersk lære.

CA 4-5 (som vi må lese som en dobbeltartikkel) lærer at Den Hellige Ånd blir gitt ved ordet og sakramentene, at det er Ånden som virker troen, og at vi får syndsforlatelse og rettferdighet ved troen på evangeliet, ikke ved egne anstrengelser. Gud har derfor innsatt tjenesten med å forkynne evangeliet og rekke mennesker sakramentene. De som lærer at vi får Ånden ved egne anstrengelser og uten det ytre ordet, blir fordømt.

At Den Hellige Ånd virker troen, og at Ånden blir mottatt ved troen (sml. henvisningen til Gal. 3,14; sml. også CA 20.29), må ikke oppfattes som motsetninger, men som uttrykk for en ringvirkning. Troen og Ånden kan ikke skilles. Det er en samtidighet her. Og det er et stadig forhold. Troen må alltid fornyes. Den Hellige Ånd må alltid komme til oss. Og han kommer ved ord og sakrament.

Alt i alt er CA 4-5 en varsom redegjørelse for evangelisk-luthersk lære – uten direkte polemikk mot papistene og uten å gå inn på sakramentenes tall –, her er en bestemt avvisning av gjendøpere og såkalte svermere og en utfordring til riksdagen om å godta den lutherske oppfatningen av evangeliet på grunnlag av Bibelen.

Syndenes forlatelse og rettferdiggjørelsen (som forstås som to sider av samme sak) får vi i virkeligheten ved å tro at syndene blir tilgitt for Kristi lidelses og døds skyld. CA 4 definerer

troen. Den har to sider, nemlig det objektive innholdet, evangeliet om Kristus, og tilliten til at forsoningen og syndsforlatelsen gjelder meg. Det er denne frelsende troen som i Guds øyne er vår rettferdighet. Gud rekner troen for rettferdighet.

Mennesker blir rettferdiggjort av nåde, på grunn av Kristus ved troen (LT). Dette er eksklusive uttrykk. Nåden utelukker fortjeneste fra vår side, Kristi død utelukker medvirkning fra vår side, og troen utelukker gjerninger fra vår side. Men som Melanchthon poengterer i Apol. 4.73-74, er det ikke tale om å utelukke ordet og sakramentene, og heller ikke å utelukke at kjærlighet og gode gjerninger skal følge etter troen, ”men tilliten til kjærligheten og gjerningene som fortjeneste er utelukket i rettferdigjørelsen (sed fiducia meriti dilectionis aut operum in iustificatione excluditur)”. CA 4 belegger læren om rettferdigjørelsen med Romerbrevet, kap. 3 og 4. At CA her for første gang innfører skriftbelegg, må henge sammen med at en forbereder seg på motstand mot artikkelen.³

Er det ved egen fortjeneste en skal vinne denne nåden, og ved lovens gjerninger en også skal fortjene å vokse i den og vinne evig liv, ”begraver” en Kristus, sier Melanchthon i Apol. 4.18. I stedet for forsoningen for Kristi skyld rekner en da med egen lovoppfyllelse. En vet da ikke hvordan en får syndenes forlatelse. Eller hvordan Guds dom og samvittighetens angst driver ut tilliten til egne gjerninger. Den misforståtte læren fører enten til hykleri og overmot eller til håpløshet og fortvilelse.

Melanchthon vil på ingen måte underslå at Gud krever at vi lever etter hans bud, som også har gjenklang i fornuften, og at vi også til en viss grad er i stand til å gjøre dette ved egne krefter. Men han skiller skarpt mellom en ytre rettferdighet eller fornuftens borgerlige rettferdighet, som har sin lønn i dette liv, og den åndelige rettferdigheten som holder for Gud (coram Deo). Det samme gjør Luther. Og som Konkordieformelen sier, i selve rettferdigjørelsen handler det verken om forutgående anger eller etterfølgende gjerning (FC III SD 27).

Middelalderkirken hadde satt sammenblandingen av lov og evangelium i system, og romerkirken har ikke helt klart å løsrive seg fra dette. *Den lutherske bekjennelse er radikal, både i menneskesynet og i frelsessynet.*

I menneskesynet med den radikale spenningen mellom skapelse og syndeforderv. All Guds skapning er god, det gjelder også mennesket som Guds skapning. Hele mennesket. Men hele mennesket er fra mors liv av rammet av syndefordervet. Åndelig døde kommer vi til verden. Med formørket forstand og ond lyst. Legg merke til det. Vi må lære å kjenne *både vår uvitenhet og vår synd*. Legg merke til dette dobbelte. Det naturlige mennesket *mangler både*

³ Hva den polemiske fronten er rettet mot, forklarer Melanchthon i Apologien, sml. Apol. 4,7-21.

åndelig sans og åndelige krefter. Det naturlige mennesket er i seg selv uten forståelse for sin situasjon. Derfor er det så farlig når fornuften eller folkeflertallet eller et kirkedemokrati gir seg til å bestemme i spørsmål som hører inn under Guds åpenbaring i Skriften. Men i dag dyrkes menneskelig autonomi eller snarere det som med et dårlig uttrykk kalles det politisk korrekte. Sann kristen bekjennelse medfører en motkultur. Det moderne menneskets eller snarere den moderne kulturs hybris står i skarp kontrast til kristen ydmykhet og syndserkjennelse.

I seg selv er det naturlige mennesket redningsløst forlatt, ute av stand til å frelse seg selv. Frelsen er Guds verk alene. Det handler om at han finner en kostbar skatt han har mistet. Og det handler om at han viser nåde mot en synder som bare har fortjent straff. Vi må ha med begge perspektiv. Guds kjærlighet. Som søker det fortabte. Og som i Sønnen tar straffen på seg.

I evangelisk-luthersk teologi hører det kirkelige embetet *snarere til læren om ordet og sakramentene* enn til læren om kirken. Og CA 5 rommer embetsteologi i dypeste forstand. Tjenesten med å forkynne evangeliet og forvalte sakramentene er et organ for Guds egen gjerning med mennesker som han fører fra dom til frelse, fra død til liv. Han har selv innsatt tjenesten med nådemidlene. Embetet eller tjenesten er prinsipielt funksjonalt forstått. Når vi i luthersk læretradisjon samler tjenesten med å forkynne ordet og forvalte sakramentene i begrepet det kirkelige embetet, er det i prinsippet en *forenkling* i forhold til det nytestamentlige mangfoldet av nådegaver, tjenere og tjenester. Men det ligger også i det en *konsentrasjon* om basisfunksjoner, om funksjoner som er kjennetegn på menigheten, - og *det fordi de konstituerer menigheten*. Menigheten er ”der evangeliet blir lært rent og sakramentene forvaltet rett” (CA 7), for ordet vil aldri være helt uten frukt.

Grenseoppgangen mellom embetets og fellesskapets ansvar er både viktig og vanskelig. Menighetene må ikke la seg voldta og umyndiggjøre av urette prester og menneskelagede strukturer. Tilhørernes ører kan være renere enn de talendes lepper, som det er blitt sagt. Og menigheten har rett og plikt til å ta oppgjør med en som misbruker sin stilling og ikke forkynner lov og evangelium rett.

Prester og predikanter på sin side må ikke komme i lomma på tilhørerne eller la seg fange av kontaktflaten. Om vi som har tjenesten med ordet, går utenom et lærestykke (f. eks. dåpen) fordi en del av forsamlingen ikke deler kirkens lære, må det være en tjenesteforsømmelse. Kanskje må du som står i ordets tjeneste, kjempe mest med deg selv om du skal konfrontere tilhørerne med folkesyndene og bryte gjennom forventningen om å få være i fred med sine synder. Må vi ikke nettopp overvinne vår egen motstand mot å forstyrre folk som kanskje vil sove i fred?

Med CA 6 avrundes behandlingen av rettferdiggjørelsen, og gode gjerninger beskrives som frukter av troen og gjerninger som Gud har gitt befaling om. Vi må se art. 6 sammen med den lengste av artiklene i første hoveddel, nemlig art. 20, som du kan lese som en ekskurs til artiklene 4, 6 og 18. Like viktig som det er for CA å framholde at rettferdiggjørelsen skjer ved troen alene og ikke ved våre gjerninger, like viktig er det å framholde at den frelsende tro er den som litar på løftet om syndenes forlatelse og dermed er visshet om å ha en nådig Gud. Sml. CA 20,15-18, der det står:

«Men selv om denne læren blir foraktet av de uerfarne, får likevel de fromme og redde samvittighetene kjenne at den bringer rikelig trøst, for samvittighetene kan ikke bli beroliget ved noen gjerninger i det hele tatt, men bare ved troen, når de med visshet holder fast på at de på grunn av Kristus har en forsont Gud, slik som Paulus lærer i Rom. 5: Rettferdiggjort ved troen har vi fred med Gud. Hele denne læren må føres tilbake til den nevnte kampen i den forskrekkede samvittigheten, og uten denne kampen kan den ikke forstås. Derfor dømmer de uerfarne og verdslige ille om den, de som fantaserer og mener at den kristne rettferdighet ikke er annet enn den borgerlige eller filosofiske rettferdighet.»

Samvittigheten finner bare ro i troen på at den har en nådig Gud for Kristi skyld. Melancthon sier: "Den Hellige Ånd vekker frykt i samvittighetene ved forkynnelsen av bot når synden og Guds dom er blitt framholdt. Og på den andre side løfter han opp ved evangeliet, det vil si ved forkynnelsen av syndenes forlatelse."⁴

Forholdet mellom tro og gode gjerninger er som mellom årsak og virkning. «[F]ordi Den Hellige Ånd blir mottatt ved troen, blir hjertene nå fornyet og ikler seg nye kjensler, slik at de kan bære fram gode gjerninger.» (CA 20.29). Ved troen får en Den Hellige Ånd, og han gjør det mulig for mennesket å gjøre gjerninger til Guds behag. Gode gjerninger er altså samtidig troens frukt og Åndens frukt.

Sakramentene

I lærebekjennelsen er Melancthon opptatt av å vise at luthersk teologi er bibeltro, ikke rasjonalistisk, tro mot den gamle kirke, ikke skismatisk, nådemiddelteologisk, ikke svermerisk. Lutheranerne reagerte sterkt på fornektelse av underne i nådemidlene. Gud handler i ordet og

⁴ Fra *Epitome renovatae ecclesiasticae doctrinae* (1524)

sakramentene. Det skjer noe. Gud gjør under. Lutheranerne avgrenset seg tydelig mot gjendøpere og mot dem som nektet realpresensen i nattverden.

Under riksdagen i Augsburg i 1530 ønsket Strassburgs representanter (Strassburg hørte den gang til det tyske riket) å stå sammen med Kursachsen og de andre underskriverne av CA. Men Strassburg kunne ikke tiltre art. 10, om nattverden og la i stedet fram en egen bekjennelse sammen med tre andre såkalt reformerte byer: Confessio Tetrapolitana. Heller ikke landgrev Philipp av Hessen, han som hadde fått Luther og Zwingli til å møtes i Marburg året før, var tilfreds med nattverdartikkelen i CA, men han tiltrådte likevel CA.

CA 10 er påfallende knapp, men den rommer den lutherske dobbeltfronten. Under samtalene i Marburg året før hadde lutheranerne kunnet akseptere en bekjennelse av at Kristi legeme og blod i sannhet, etter substans og vesen (*warhaftiglich, hoc est substantive et essentialiter*) er til stede og blir utdelt i nattverden, uten å kreve enighet om arten av det legemlige nærværet, og det er dette relativt lave presisjonsnivået CA 10 LT legger seg på. Men den tyske teksten ligger på et høyre presisjonsnivå enn den latinske. Den tyske teksten presiserer at i nattverden er Kristi legeme og blod til stede under skikkelse av brød og vin (*unter der Gestalt des Brots und Weins*), og at det ikke bare blir utdelt, men også mottatt (*ausgeteilt und genommen werde*). Dette er en sterk markering av realpresensen og representerer også læren om at Kristi legeme og blod mottas legemlig og uavhengig av kommunikantens tro.

CA 10 legger til grunn at den lutherske læren om realpresensen er uforenlig med den motsatte (*die Gegenlehr*), som oppfatter brødet og vinen som symbol.

Luthersk teologi og bekjennelse har en kalkedonsk struktur. Med det sikter jeg til Luthers og lutherdommens sans for paradokser. Lærevedtaket fra konsilet i Kalkedon i 451 sier at Kristus er helt ut Gud og helt ut menneske i én person, uten sammenblanding og uten atskillelse. Det som kan sies om Kristus som Gud, kan også sies om han som menneske, og motsatt: ”Han som all verden er for trang, her ligger han på moders fang, som en av våre kjære små, den Gud som lar oss opphold få.” (Etter Luthers julesalme *Gelobet seist du, Jesu Christ*)

I møtet med paradokset kan vi la oss lede av fornuften og ta anstøt eller bøye oss for Skriften og bekjenne. Skal troen følge fornuften, ender det i stummende mørke. Men om fornuften følger troen, blir det høylys dag. Å fastholde tilsynelatende motsetninger er bekjennelse. Den gamle kirke fastholdt at Gud er én og tre. Den fastholdt at Kristus er Gud og mann. Kristendom er fylt av paradoksale sannheter. Vi blir frelst ved troen alene, men troen er aldri alene, men alltid sammen med kjærligheten, som er frukt av troen og gjør gode gjerninger. En evangelisk-luthersk kristen bekjenner at han helt og holdent er en synder og helt og holdent er rettferdig. Han bekjenner at dåpen er vann og Guds ord i forening og derfor et frelsende

nådemiddel. Han bekjenner at brød og vin i nattverden er ett med Kristi legeme og blod. En kristen er en fri herre over alle ting og ingen undergitt. Og: En kristen er en trell i alle ting, han skylder å tjene og er alle undergitt.

Dette henger også sammen med korsteologien. Herligheten er skjult under en tilsynelatende motsetning. Luthers korsteologi har både en erkjennelsesteoretisk og en eksistensiell dimensjon. Vi må realietsorienteres gjennom åpenbaringen av lov og evangelium. Kristus korsfestet er både visdom og frelse (1Kor. 1). ”Fornuften stoler vanligvis på nærværende realiteter, troen favner fraværende realiteter som den anser som nærværende, fornuften til tross”, kunne Luther si.⁵ Knut Alfsvåg uttrykte en gang Luthers korsteologiske tenkning slik: Ingenting er slik som det ser ut til, ihvertfall ikke noe viktig. Vi vandrer i tro, ikke i beskuelse sier Paulus. Salige er de som ikke ser og likevel tror, sa Jesus.

Inkarnasjonen har en analogi i Guds handling gjennom ordet og sakramentene. Som Gud ble menneske, blir Guds ord hørbar tale og lesbar tekst gjennom menneskers munn og hand. Med skapende kraft. Ordet som også gjør vanddåpen til gjenfødelsens bad og brød og vin til ett med Kristi legeme og blod. Mens Luther altså lærer at Gud møter oss i ordet og sakramentene, lærer Zwingli at Gud virker direkte ved Ånden uten nådemidler. Zwingli ser på dåpen og nattverden som symboler, ikke som nådemidler. Zwingli mener at Luthers syn representerer fare for å dyrke skapningen i stedet for Skaperen og et tilbakefall til senmiddelalderlig religiøsitet. Men for Luther styrker sakramentet troen og trøster samvittigheten gjennom Kristi gudmenneskelige nærvær. For oss er såkalt reformert sakramentsyn (f. eks. Zwinglis) en form for liberalteologi, en fornektelse av det underfulle i sakramentene.

Kirkebegrepet

I CA 7 har vi en *kritisk* kirkedefinisjon. Ingen kirkeorganisasjon som sådan blir legitimert, men enhver kirke og menighet må prøve ikke bare andre, men også seg selv. Når kirken er forsamlingen av hellige mennesker, der evangeliet blir lært rent og sakramentene forvaltet rett, svarer denne kirkedefinisjonen både på spørsmålet om hvem kirken er, og på spørsmålet om hvor kirken er.

- *Hvem er kirken?* Den er en forsamling av helgener, av hellige mennesker. Kirkens hellighet er den tilreknede rettferdighet, som er skjult og gjenstand for tro. Men den er også det nye menneskes aktive livsrettferdighet, som kanskje blir oversett i skyggen av ting som tar seg stort ut i verdens øyne, men som også stadig blir motvirket av det gamle menneskets synder,

⁵ WA 42, 452,24f

Og vi må rekne med at det ytre menighetsfellesskapet også rommer hyklere (sml. CA 8). Kirken er ikke usynlig, men hvem som i sannhet er hellige, har vi ikke manntall over. Slik sett er kirken skjult. Men den er en forsamling. Den kommer sammen. Og den sikter på å vinne nye mennesker. Med den kirkenød vi opplever i dag, kan det være fristende å trekke seg tilbake og tenke at en skal være kristen alene, sånn helt for seg selv. Det går ikke an. Sånne kirkelige huleboere er fremmed for Det nye testamentet. Paulus sier: ”Fordi der er ett brød, er vi ett legeme, enda vi er mange; for vi har alle del i det ene brød.” (1Kor. 10,16) Å være kristen er å være en del av Kristi kirkelegeme.

- *Hvor er så kirken?* Den er der evangeliet blir lært rent og sakramentene forvaltet rett. Nådemidlene er kjennetegn på kirken fordi de skaper kirke, de er nemlig midler som Gud gir Den Hellige Ånd ved, som CA 5 sier.

Hva betyr det at evangeliet blir lært rent (pure docetur)? Sett ut fra den reformasjonshistoriske konteksten må det å forkynne evangeliet rent forstås *både som det å forkynne Guds ord i Skriften uten iblanding av mennesketanker, og å forkynne evangeliet til forskjell fra loven (uten å underslå loven) og uten å blande lov og evangelium, men å forkynne evangeliet som løsning på den krisen som loven skaper.*

Ja, hvordan er det med loven, hvor blir den av i CA 7? På liberalt hold kan de være tilbøyelige til å si at loven ikke har noe med kristendom å gjøre. Noen mener for eksempel at en kan være dypt uenige om homoseksuell praksis uten at enheten tar skade. Med rette protesterte generalsekretær Jens Ole Christensen i et dansk utvalg i 2010 om folkekirken og registrert partnerskap mot en slik oppfatning. Han uttrykte det slik: ”Motsætningen i art. 7 er ikke evangeliet og sakramenternes forvaltning på den ene side og loven på den anden. Motsætningen er evangeliet og sakramentene på den ene side og de kirkelige ordninger på den anden. Forkyndelsen af loven er en forudsætning for forkyndelsen af evangeliet.”

Det er ingen tvil om at forkynnelsen av Guds lov og bud er underforstått i CA 7. Ingen anfekter det i Augsburg. Og Guds bud har en viktig plass i Augustana. Skriftens autoritative budskap er etter luthersk lære lov og evangelium. Melanchthon skriver i en disputastese: ”Det er ikke tillatt å forsømme de ti buds gjerninger, selv om de ikke rettferdiggjør.” Målet med den kristne forkynnelse og undervisning er at folk gjør bot og tror evangeliet, og som frukt av det gjør gode gjerninger. *Jesu ord i Luk. 24,47 om forkynnelsen av omvendelse og syndenes forlatelse* stod for Melanchthon som en nøkkel til den rette forkynnelsen av evangeliet. Ja, Melanchthon var intenst opptatt av at loven ikke må forties. Og noen tenker nok at Augustana 7 bruker uttrykket evangeliets lære i en inkluderende betydning som også omfatter loven. Men hør her: Lov skaper ikke kirke, og loven er derfor ikke et kjennetegn på at kirken (nota

ecclesiae) er å finne, selv om loven er nødvendig. Loven er nødvendig, men den er ikke tilstrekkelig. Den sanne kirke lærer ”ikke bare loven, men også evangeliet”, som Melanchthon sier i en disputastese.

Hvis ikke Guds lov holdes fram som forpliktende for alle mennesker, hvordan tror vi da at folk skal våkne opp? Hva ville skjedd med reformasjonen og andre vekkelsesbevegelser om ikke forkynnerne hadde latt det lyne fra Sinai? Og hva skjer med folk og kirke i dag der denne forkynnelsen blir undertrykt?

Luthersk teologi setter også den sanne kirke opp mot den falske. Som Gud bygger den sanne kirke, bygger djevelen den falske. *Hvem den sanne kirke er*, det er skjult. Men *hva den sanne kirke lærer*, det er åpenbart. I *Skriften*. Derfor må ikke bare gjenstridige syndere settes under kirketukt – det er i og for seg en stor og vanskelig sak, som Jesus taler om i Mt 18 -, men forkynnere som farer vill, må settes under læretukt (sml. CA 28,21).

Bibel og bekjennelse står som vern mot vranglære. Alle som vil overprøve Bibelens lære og forkynner en annen Gud, en annen Jesus, et annet evangelium og en annen rettleiding for livsførselen enn Bibelen gjør, må bestemt avvises. Og de oldkirkelige og reformatoriske bekjennesskrifter hjelper oss å holde fast ved Bibelens lære. De kan oppfattes som et festningsverk som er reist etterhvert som den ene etter den andre av Bibelens sannheter er blitt omstridt. Og slik som den gamle kirke har lært oss å holde fast ved at Gud er tre personer i ett vesen, og at Jesus Kristus er Gud og menneske i én person, og som reformatorene har lært oss om menneskenaturens syndeforderv og om rettferdiggjørelsen ved troen alene, eller om sakramentenes vesen, må vi også i dag fastholde bibelske sannheter i møte med andre tanker i vår tid. Det gjelder troslæren, men det gjelder også etikken, som på en særlig måte har vært under angrep fra sekulariseringen i samfunnet. Kirkens lære, dens tro og dens syn kan aldri være noe annet enn Bibelens budskap. Er det noe annet, er det ikke den hellige, allminnelige kirke du hører, uansett hva den kaller seg.

Til kirkens sanne enhet er det tilstrekkelig, men underforstått også nødvendig, å være enige om evangeliets lære og sakramentenes forvaltning, sier Augustana 7 og forutsetter samtidig at både loven og evangeliet blir lært i samsvar med Skriften. Det er dessverre langt fra denne enigheten i det som i dag kaller seg den lutherske kirke.

Rasjonalismen de siste par hundre år har gjort mye av protestantisk teologi til en frittflytende størrelse som preges av skiftende åndshistoriske strømninger og forskernes subjektive forutsetninger. Generelt merkes nå de læremessige skillelinjene minst like sterkt innenfor det som kalles den lutherske kirke som i forholdet mellom kirker av ulike konfesjoner.

Det kan ikke være å ta for sterkt i å si at store folkekirker, som fortsatt blir kalt lutherske, er blitt rasjonalistiske, skismatiske og svermeriske.

Akkurat som vi trenger å erkjenne vår synd, trenger vi å erkjenne vår egen uvitenhet. For akkurat som vi er totalt avhengige av Guds nåde, er vi totalt avhengige av hans åpenbaring. Uten åpenbaringen er forkynnelse og teologi ikke mulig. Vranglæren kommer av at fornuften blander seg inn på det området der vi er totalt avhengige av Guds ord, hevder Luther. Bibelen er norma normans. Også CA må i prinsippet prøves på Guds ord i Bibelen.

Å bekjenne i dag må være å bevitne at Gud er til, og at han har gitt seg til kjenne som skaper, lovgiver, dommer og frelser. Det betyr også at hvert menneske er skapt i Guds bilde og elsket av han, men at mennesket er en fallen skapning, som må og kan bli frelst og lære sannheten å kjenne. Den som står for dette og ikke bøyer av, utfordrer til å ta stilling til Guds ord. Bekjennelse berører.

Guds bud må forkynnes konkret og aktuelt mot all ugudelighet, vantro og synd. Menneskets unike verd og høge mål må forkynnes. Løgnen om mennesket som bare et høgrestående dyr, løgnen om den ufødte som ikke fullverdig menneske, løgnen om livet og løgnen om døden må avsløres.

Luthersk bekjennelse avviser ikke bare bibelfornektende og antinomistiske (lovfiendtlige) tanker som går hand i hand med verdens vantro og verdens overmot og rop om autonomi og som må avsløres som religiøse varianter av vantro og menneskelig hybris. *Luthersk bekjennelse er ikke luthersk om den ikke fastholder de lutherske reformatorenes dobbelte frontstilling mellom de romersk-katolske på den ene side og reformasjonens "venstrefløy" på den andre side.* Fortsatt handler det blant annet om rettferdiggjørelseslæren og om sakramentlæren.

Berer ikke den moderne kirkeøkumenikken på et ubibelsk menneskesyn og et herlighetsteologisk kirkesyn? Men evangelisk-luthersk teologi er korsteologisk og rekner med at her i verden må det være partier (1Kor. 11,19). Den sanne kirke er etter luthersk syn skjult (*ecclesia abscondita*), men den kjennes på at evangeliet læres rent og sakramentene forvaltes rett (CA 7).

Alt i ortodoksien på 1600-tallet prøvde luthersk teologi å skille mellom fundamentale og ikke-fundamentale trosartikler. Pietismen var mer opptatt av å skjelne mellom troens sak og troens læremessige utforming. Det er hjertets forhold til de åndelige sannheter som ligger bak læren, som er avgjørende. Den læremessige utformingen kan variere. Utvilsomt er mange av oss opplært til å tenke på denne måten. Både gjennom den historiske utviklingen i den lutherske kirke og gjennom kontakt med det vi kaller reformerte miljøer, som hevder at vi har det

vesentlige felles. Og ser vi den lutherske reformasjonen fra et slikt ståsted, så å si gjennom slike briller, har vi nok vanskelig for å skjønne at den kan avgrense seg like skarpt mot det reformerte "venstre" som mot det romerske "høgre". Men det gjør den, altså.⁶

Det tjuende århundre har sett et paradigmeskifte fra konflikt mellom konfesjoner til samarbeid. En har villet konsentrere seg om det en er enige om, framfor det en er uenige om. Den økumeniske bevegelse har gjerne vist til Jesu bønn i Joh. 17,20f – at de alle må være ett – som grunnlag for sitt arbeid. Norges Kristne Råd står tydelig i den tradisjonen, en kunne ha lyst til å kalle den Calvins seier over Luther.

Bærende i den økumeniske bevegelse synes å være det syn at den tidligere konfliktlinjen i seg selv var synd, og at kirkene er forpliktet til så å si å strebe etter å oppfylle Jesu bønn – som jo var rettet til Faderen(!). Under disse rammevilkår utarbeides konvergensdokument, som altså legger til grunn at en er enige om det viktigste, og at de ulike læretradisjoner ikke fullstendig utelukker hverandre, tvert imot konvergerer de, det er en tilnæringsprosess. *Felleserklæringen om rettfærdiggjørelseslæren* er et eksemel på et slikt dokument.

I store trekk er det gamle lutherske kravet om enighet skiftet ut med reformert konvergenstenkning. Det står ikke til å nekte at det er skjedd i ei tid med svekket læremessig bevissthet og sterke individualistiske strømdrag. Men må ikke enhet være basert på sannhetens grunn og dermed på enhet i læren? Lærer ikke både Bibelen (sml. Ef 4,4-6) og bekjennelsen (sml. CA 7) det?

FBB har en oppgave i å peke på hva som er nødvendig og tilstrekkelig til sann kirkelig enhet: Rett forkynnelse og lære og rett sakramentforvaltning. Og da spørre hvor grensene går – mot det romersk-katolske til "høgre", mot det reformerte til "venstre" og ikke minst mot det liberalteologiske og sekulære i tida. Oppgaven består etter min oppfatning også i å se etter hvor det har sporet av fra apostlenes lære. Vegene framover er på mange måter vegene tilbake til arven.

Tune, april AD 2022

Ragnar Andersen, pastor, ph.d.

⁶ I 1529 er det spørsmål om det lutherske Kursachsen skal inngå en allianse med bl. a. den reformerte byen Strassburg til forsvar av protestantisk tro. Luther avviser dette av flere grunner. Han mener at det er å stole på mennesker i stedet for på Gud, og at en sterk militærallianse vil bli en avgud for folk flest. En annen hovedinnvending er at det ikke er enighet i nattverdlæren. I Strassburg så en ikke på uenigheten som vesentlig. Og den svært aktive protestantiske fyrsten Philipp av Hessen ivret for en bredest mulig protestantisk allianse. Det er ingen uenighet om hovedartiklene som gjelder troen og saligheten, mente han. Det er bare ulike oppfatninger om underordnede spørsmål, og det kan ikke være avgjørende. Men for Luther er angrep på én trosartikkel angrep på alle. Og er en av forbundsfellene uren, smitter det over på de andre.